

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Морозюк Н.С.

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: продовольча безпека, рівень продовольчої безпеки, система моніторингу продовольчої безпеки, індикатори продовольчої безпеки, економічна безпека.

Анотація. Виконано дослідження теоретичних положень і фактів практики щодо існування системи моніторингу рівня продовольчої безпеки держави та наведено власні рекомендації щодо її вдосконалення.

Вступ. Необхідність удосконалення системи моніторингу стану продовольчої безпеки та рішення завдань забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, зниження рівня залежності від імпорту є метою ефективної економіки. Система моніторингу, що існує, не є досконалою, так на засіданні Ради безпеки та оборони відзначалося, що ґрунтовного аналізу формування бази забезпечення продовольчої безпеки на всіх стадіях господарського обороту - немає і планування здійснюється від досягнутого.

Проблема відсутності ефективної системи моніторингу стану продовольчої безпеки спричиняє виникнення додаткових різноманітних ризиків, як у соціальній так і у економічній сфері держави, що стримує створення умов економічного зростання в цілому, і, зокрема, знижує інвестиційну привабливість економічного простору АПК України.

Аналіз останніх досліджень. Питання вдосконалювання системи продовольчої безпеки, у цілому, контролю якості при ввезенні сировини та готової продукції, що містить генетично-модифіковані об'єкти, запобігання фальсифікацій при імпорті та експорті продовольства та харчової сировини зокрема, питання моніторингу стану продовольчої безпеки досліджувалися багатьма українськими, російськими та закордонними вченими і практиками.

Серед українських і російських авторів слід зазначити роботи А.А. Балабанова, А.С. Белкіна, П.Т. Бурдукова, О.І.Гойчук, Ю.Б. Іванова, Е.В. Корнілова, А.Б. Осканова, Р.З. Саєтґалиєва, Д.В. Шахова та ін.

Мета статті – дослідити фактичну необхідність системи моніторингу рівня продовольчої безпеки держави

Однак дослідження системи моніторингу продовольчої безпеки, саме як системи, її понятійний апарат представлені досить обмежено. Проведений аналіз теоретичних і практичних аспектів функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки в Україні дозволив

сформулювати деякі практичні рекомендації з удосконалювання системи забезпечення продовольчої безпеки та вдосконалення системи моніторингу її стану.

Результати досліджень. Однією з найважливіших складових економічної безпеки будь-якої держави є продовольча безпека. Завданню забезпечення продовольчої безпеки приділяється значна увага в концепції національної безпеки нашої держави, вона є складовою державної стратегії розвитку в цілому.

Основним критерієм досягнення продовольчої безпеки є рівень власного забезпечення міста, регіону і так далі - продуктами харчування та сировиною для переробної промисловості. Держава має бути здатною власноруч задовольнити 70 - 80 % від потреби населення та промисловості харчовими продуктами та сировиною. За таких умов рівень продовольчої безпеки є достатнім і держава не залежить від зовнішніх і внутрішніх погроз.

Основними показниками забезпечення міжнародної продовольчої безпеки вважається розмір перехідних запасів зерна у світі й рівень виробництва зерна на душу населення в середньому. Вважається стійким продовольче положення у світі якщо рівень перехідних запасів зерна дорівнює 17% від усього споживання за рік, що відповідає 60 дням світового споживання зерна.

Україна є вагомим експортером зернових у світі, так як відзначає Сколоздра Ю.В.: "Експортування зернових та олійних культур за перші два місяці 2009 року приніс майже \$1,27 млрд. прибутку. Це свідчить про те, що аграрна галузь є не тільки чинником забезпечення продовольчої безпеки, але й підкреслює позитивний вплив на макроекономічні показники та ситуацію на валютному ринку держави" [1].

Взагалі, в агропромисловому комплексі України зосереджено більше чверті всіх її виробничих фондів, створюється 14,6% ВВП, 18% національного доходу, а також більш за третину економічного потенціалу країни пов'язано з аграрною сферою виробництва. Таким чином, логічно слідкує величезне значення як діяльності АПК, так і забезпечення продовольчої безпеки для життєзабезпечення населення і економічного розвитку країни [1].

Моніторинг стану продовольчої безпеки є необхідним інструментом впливу як на формування умов продовольчої безпеки, так і на прийняття рішень вищим керівництвом країни.

Моніторинг стану продовольчої безпеки держави – це універсальна система пізнання, утворена на основі синтезу різних методологічних концепцій і застосовна для дослідження стану продовольчої безпеки, як об'єкту діяльності. Система моніторингу включає наступні елементи:

- 1.Збір фактичного матеріалу, результатом якого є отримання певної інформації про даний об'єкт.
- 2.Оцінювання. Результат – інформація, що характеризує стани об'єкту моніторингу по певних індикаторах.

3.Контроль. Результат – інформація, що містить відповідь на питання: наскільки стан об'єкту моніторингу відповідає його оптимальному стану?

4.Прогнозування. Результат – інформація про перспективи розвитку об'єкту.

5.Розробка алгоритму приведення об'єкту моніторингу в оптимальний стан. Результат – інформація, що містить даний алгоритм.

Моніторинг дозволяє не тільки діагностувати полягання процесу забезпечення продовольчої безпеки в державі, але і надає уповноваженим організаціям і керівництву країни інформацію для ухвалення стратегічних і тактичних рішень. Моніторинг рівня продовольчої безпеки має наступний алгоритм:

- оцінка ефективності управління структурами продовольчої безпеки (план, загальна документація, протоколи зборів);
- рівень кваліфікації персоналу (особисті справи співробітників, плани підвищення кваліфікації; оцінка якості роботи);
- якість контролю кожній з складових продовольчої безпеки;
- якість життя населення (опитування і анкетування населення);
- визначення матеріального і технічного забезпечення структур, що здійснюють контроль забезпечення продовольчої безпеки.

Формулюючи елементи системи моніторингу стану продовольчої безпеки держави, ми вважаємо за доцільне запропонувати наступний склад елементів:

- збір фактичного матеріалу з метою отримання необхідної інформації про об'єкт моніторингу, яка необхідна для реалізації подальших його елементів;
- визначення системи критеріїв - показників на основі отриманого фактичного матеріалу;
- спостереження за динамікою критеріїв – показників і порівняння їх з пороговими значеннями;
- інформування уповноважених державних структур про динаміку показників і їх відхилення від порогових величин;
- розробку комплексу рекомендацій і заходів щодо повернення до порогових величин;
- доведення даної інформації до уповноважених органів державного управління і ініціація змін в законодавчому оточенні в області забезпечення продовольчої безпеки;
- контроль виконання змін чинного законодавства;
- спостереження впливу змін на рівень продовольчої безпеки за допомогою збору фактичного матеріалу.

Моніторинг стану рівня продовольчої безпеки належить до однієї групи з системами моніторингу вельми складних соціальних об'єктів [2; 3; 4]. Очевидно, що може бути здійснений і реально існує моніторинг законодавчої бази в області забезпечення продовольчої безпеки, моніторинг старіння основних засобів АПК. Для моніторингу стану рівня

продовольчої безпеки, в процесі якого здійснюється опосередковане вимірювання, значною проблемою є забезпечення високої якості інструментарію, розробка критеріїв оцінювання, індикаторів, порогових величин і показників, сам процес вимірювання, статистична обробка результатів і їх адекватна інтерпретація, у тому числі і з метою ініціації змін в законодавче оточення.

Залежно від рівня управління забезпеченням продовольчої безпеки змінюються цілі, завдання моніторингу, його критерії показники, але його призначення і принципи залишаються однаковими при переході з рівня на рівень управління.

Як підкреслює Сколоздра Ю.В. «Моніторинг і оцінка будуть настільки ефективні, наскільки коректно задані стандарти і норми, тобто якою мірою вони відповідають ряду принципів вимог» [1].

Слід врахувати, що зміни в зовнішніх умовах повинні супроводжуватися зміною нормативної бази, тобто моніторинг є підставою для перегляду і переробки норм і стандартів. Вимогу дотримання стандартів і норм припускає наявність служби моніторингу, тобто уповноваженого органу, що відповідає за збір інформації, її зберігання, виявлення відхилень і проведення аналізу. У сьогоденні умовах в Україні подібна служба моніторингу стану продовольчої безпеки відсутня, хоча розрізнені масиви інформації концентрується в різних структурах (СБУ, митниця, СЕС, Держстандарт, і ін.).

Проведений аналіз дозволяє відзначити, що в даний час система моніторингу стану продовольчої безпеки в країні не існує як система взагалі, має місце безсистемна організація контролю деяких показників, що можуть вживатись як індикатори рівня продовольчої безпеки.

Означена організація контролю має наступні проблеми:

- нераціональні співвідносили між різними інституціями, що контролюють кількісні та якісні показники щодо харчової сировини та готових продуктів харчування;
- відсутність обміну даними та спільного користування базами даних з метою проведення аналізу та обґрунтування висновків щодо характеристики стану рівня продовольчої безпеки в країні;
- відсутність центру відповідальності за результати адміністрування, що має місце у поточний час;
- недоліки у адмініструванні в умовах відсутності єдиної системи індикаторів рівня продовольчої безпеки країни;
- відсутність механізму зворотного зв'язку та ініціації змін у законодавчому оточенні щодо стану продовольчої безпеки країни;
- слабкий механізм управління сільськогосподарськими підприємствами;
- невідповідність деяких виробників рівню вимог, пропонованих для підприємств, що здійснюють переробку харчової сировини;
- відсутність розрахунків по оптимізації кількості переробників та завантаженню виробничих потужностей переробної промисловості;

– відсутність розрахунків впливу виробничої діяльності на рівень екологічної безпеки.

Слід підкреслити, що реалізацію функцій щодо організації системи моніторингу по регіонах має здійснювати організаційна структура, що буде структурним підрозділом органів місцевого самоврядування.

При моніторингу стану продовольчої безпеки можлива концентрація даних, необхідних не тільки для розробки відповідних спеціалізованих прогнозів, але і передачі отриманій інформації з метою використання в системі прогнозування на макрорівні.

Сукупність форм статистичної звітності, інформаційних стандартів, опитувальних листів, анкет виступає як інструментарій моніторингової діяльності.

Концептуальна схема системи моніторингу рівня продовольчої безпеки повинна включати наступні етапи:

- визначення суб'єктів моніторингу;
- обґрунтування комплексу індикаторів (показників) моніторингу;
- розробка інструментів моніторингової діяльності;
- безпосередньо моніторингова діяльність з визначенням об'єктів моніторингу (явищ, процесів і видів діяльності);

Створення системи моніторингу стану продовольчої безпеки складається з наступних етапів:

1. Аналіз чинників дії на формування системи моніторингу стану продовольчої безпеки в умовах країни і в розрізі регіонів.
2. Визначення складу персоналу для центральної і регіональних служб моніторингу.
3. Розробка організаційної структури служби моніторингу стану продовольчої безпеки.
4. Розробка алгоритму функціонування служби. На даному етапі повинні бути розроблені і затверджені:
 - завдання на моніторинг;
 - інструментарій моніторингу;
 - алгоритм моніторингу;
 - обробка результатів моніторингу;
 - аналіз результатів;
 - підготовка документа про результати моніторингу;
 - розповсюдження документа по відповідних каналах інформації;
 - використання результатів в діяльності по забезпеченню продовольчої безпеки держави.
5. Розробка законодавчого і адміністративного регламенту організації системи моніторингу.
6. Ухвалення рішення по створенню служби моніторингу на державному рівні.
7. Запуск служби моніторингу.
8. Отримання і аналіз результатів моніторингу.

Можна припустити, що під час експлуатації системи моніторингу стану продовольчої безпеки, може сформуватися ієрархічна сукупність показників, що комплексно описують стан продовольчої безпеки як в державі в цілому, так і в розрізі регіонів, при цьому, склад показників буде різний, виходячи з принципу - чим вище рівень, тим менше склад системи показників.

Висновки. Для оцінки стану продовольчої безпеки держави необхідно розробити та впровадити в практику управління систему індикаторів рівня продовольчої безпеки, згідно з динамікою яких у часі можливо буде аналізувати стан та розробляти рекомендації щодо необхідного управлінського впливу на ситуацію або проблему.

Алгоритм проведення моніторингу рівня продовольчої безпеки має передбачати поетапну діагностику стану рівня продовольчої безпеки і надавати можливість оперативно оцінювати зміни, що мають місце з метою прийняття оперативних рішень на державному рівні та здійснення відповідного управлінського впливу на макrorівні.

Література:

- 1.Скологдра.Ю. АПК: мы его теряем./ Ю. Скологдра. - Профиль,4-10 апреля 2009.- № 13.
- 2.Лексин В.Н.Сущность, Проблемы и механизмы формирования общероссийской системы мониторинга региональных ситуаций и региональных проблем / В.Н. Лексин., В.Е. Селиверстов - М.:Регионы экономика и социология,2007. – №4.
- 3.Мониторинг и управление инвестиционным процессом на промышленных предприятиях: дис.... канд. экон. наук.: 08.00.05./ Саможенков В.М. М., 2002.
- 4.Сладкова О.Б. Информационный мониторинг /О.Б Сладкова. М., 2005.

Морозык Н.С. Совершенствование системы мониторинга уровня продовольственной безопасности.

Выполнено исследование теоретических положений и фактов практики относительно существования системы мониторинга уровня продовольственной безопасности государства и приведены собственные рекомендации относительно ее совершенствования.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, уровень продовольственной безопасности, индикаторы продовольственной безопасности, экономическая безопасность.

Morozyuk N.S. The monitoring system improvement of the food security level.

The research of theory and practice of monitoring is executed.The recommendations of the system of monitoring food security improvement an proposed.

Key words: food security, level of food security, indicators of food security, system of monitoring, economical security.